

ELTE EFOP-5.2.5-18-2018-00008 sz. Társadalmi innovációk – Új módszerek kidolgozása
„Élethosszig tartó tanulás a Neumann-galaxisban hátrányos helyzetből is” c. projekt

A REZILIENS ROMA ÖRÖKSÉG LÉTREHOZÁSA

Alulról jövő közösségépítés egy észak-magyarországi faluban

ELTE EFOP-5.2.5-18-2018-00008 sz. Társadalmi innovációk – Új módszerek kidolgozása
„Élethosszig tartó tanulás a Neumann-galaxisban hátrányos helyzetből is” c. projekt

Készítette: György Eszter és Oláh Gábor

ELTE BTK Atelier Európai Társadalomtudományok és Historiográfia Tanszék

TARTALOMJEGYZÉK

1. ÁBRA- ÉS TÁBLÁZATJEGYZÉK	4
2. VEZETŐI ÖSSZEFOGLALÓ.....	5
3. BEVEZETÉS	6
3.1. HÁTTÉR.....	6
3.2. DOKUMENTUM SZERKEZETE.....	7
4. REZILIENS ROMA ÖRÖKSÉG ÉS KÖZÖSSÉGEK	8
4.1. REZILIENS KULTURÁLIS ÖRÖKSÉG	8
4.2. ROMA KULTURÁLIS ÖRÖKSÉG	11
5. ELŐKÉSZÜLETEK	14
5.1. HELYSZÍN.....	14
5.2. RÉSZTVEVŐK.....	19
6. A WORKSHOP	21
6.1. PROGRAM.....	22
6.2. A RÉSZTVEVŐK TEVÉKENYSÉGEINEK ISMERTETÉSE	23
6.2.1. <i>Hodászi Roma Tájház és Közösségi Ház.....</i>	<i>23</i>
6.2.2. <i>Újpesti Cigány Helytörténeti Gyűjtemény.....</i>	<i>24</i>
6.2.3. <i>Gandhi Gimnázium, Kollégium és Alapfokú Művészeti Iskola</i>	<i>26</i>
6.2.4. <i>Fahídi Hagyományőrző Tanya és Játzópark</i>	<i>27</i>
6.2.5. <i>Építészeti foglalkozások gyermekeknek Szűcs-bányatelepen és Kazár-Mizserfa-bányatelepen.....</i>	<i>28</i>
6.2.6. <i>MOME EcoLab Felhőgyár projektje Bódvaszilason és Tomoron</i>	<i>30</i>
6.2.7. <i>Pro Progressione.....</i>	<i>32</i>
6.2.8. <i>Művészetek Völgye és a Művészetek a Vidékfejlesztésért Alapítvány</i>	<i>34</i>
6.3. KEREKASZTAL-BESZÉLGETÉS	36
6.3.1. <i>Roma kulturális útvonal, roma kulturális turizmusban rejlő lehetőségek</i>	<i>36</i>
6.3.2. <i>Kommunikáció: a különböző célcsoportok és a közösségek elérése</i>	<i>37</i>
6.3.3. <i>Nehézségek</i>	<i>38</i>
7. ÖSSZEGZÉS	40
8. BIBLIOGRÁFIA.....	42
9. FÜGGELÉK	47
9.1. PROGRAM.....	47
9.2. JELENLÉTI ÍV	48

1. ÁBRA- ÉS TÁBLÁZATJEGYZÉK

1. ábra: Hodász és hodászi Roma Tájház elhelyezkedése a szegregátumok jelölésével.....	15
2. ábra: Az ötvenes évek lakhatási körülményeit bemutató tájház és a negyvenes évek lakhatási lehetőségét reprezentáló „putri”	16
3. ábra: Rézműves Melinda bemutatja a hetvenes évek lakhatási körülményeit reprezentáló, ún. „Cs-házat”	18
4. ábra: A workshop résztvevői.....	21
5. ábra: Rézműves Melinda bemutatja a hodászi Roma Tájházat a workshop résztvevőinek és a Gandhi Gimnázium diákjainak.....	22
6. ábra: Molnár István Gábor bemutatja az Újpesti Cigány Helytörténeti Gyűjteményt.....	24
7. ábra: Jakab Natália a Gandhi Gimnázium tevékenységeit mutatja be	26
8. ábra: Tisza Sándor bemutatja a Fahídi Hagyományőrző Tanyát és Játzóparkot	27
9. ábra: Váradi Balázs az építészeti foglalkozásokról beszél.....	28
10. ábra: Szerencsés Rita a MOME Ecolab tevékenységeit mutatja be.....	30
11. ábra: Hajdú Fanny beszél a Pro Progressione tevékenységeiről	32
12. ábra: Oszkó-Jakab Natália bemutatja a Művészetek a Vidékfejlesztésért Alapítvány és a Művészetek Völgye tevékenységeit	34
13. ábra: A kerekasztal-beszélgetés.....	36

1. táblázat: A hodászi workshop résztvevői.....	19
---	----

2. VEZETŐI ÖSSZEFOGLALÓ

Milyen lehetőségei vannak ma egy roma kultúrát bemutatni kívánó intézménynek, főleg, ha Magyarország egyik leghátrányosabb kistérségében található? Mennyire számíthat a szűkebb és tágabb hatáskörű állami, önkormányzati szervek támogatására? Mennyire kell és tudja a lokális közösség részvételével együtt tervezni a munkáját és fordítva, mennyire van szüksége a helyi közösségnek ilyen típusú intézményekre? Végül: kinek a feladata a roma kulturális örökség megőrzése egyáltalán? Ezekre a kérdésekre próbálunk választ adni a jelen dokumentumban, amikor a reziliens roma örökség megteremtését és közösségépítő szerepét a Hodászi Roma Tájház példáján keresztül vizsgáljuk.

Írásunk az EFOP-5.2.5-18-2018-00008 sz. „Társadalmi innovációk – Új módszerek” c. projekt 2018. október 9-én Hodászon tartott „Hátrányos helyzetű kistérségek közösségépítése, társadalmi integrációja kulturális programok, helyi örökség megőrzése és újra-használata során” c. workshop beszámolóját tartalmazza úgy, hogy a konkrét esemény értelmezéséhez megpróbál egyfajta elméleti keretet is biztosítani. Értelmezésünkben a reziliencia társadalomtudományos diskurzusban használt fogalma - vagyis a mindenkori, a közösségben változáshoz való rugalmas alkalmazkodás - és a kisebbségi örökség kérdése együtt tárgyalandó akkor, amikor a magyarországi roma örökség kérdését próbáljuk megvizsgálni. A hátrányos társadalmi helyzetben, gyakran térben is szegregáltan élő roma közösségek kultúrája nagyon kevésbé kanonizált, a sokféle örökség csak elszigetelt, gyakran marginalizált módon kerül megőrzésre vagy bemutatásra. Ezért van nagy szükség arra, hogy az egyes jó példák megismerésére és népszerűsítésére. Továbbá, ha az egyes intézmények és kezdeményezések hálózattá formálódnak, akkor nem csak további együttműködések jöhetnek létre, de egy olyan közös, részvételi alapon működő modell is létrejöhet, amit aztán alkalmazni lehet további példák esetében is.

Reméljük, hogy írásunk nem csak a magyar nyelvű szakirodalomból eddig nagyrészt hiányzó kisebbségi és reziliens örökség témakörének felvetését szolgálja, de abban is segít, hogy a workshop tapasztalatait összefoglalva ez a tudás a gyakorlatban is kamatoztatható legyen.

3. BEVEZETÉS

Jelen dokumentum célja, hogy beszámoljon az EFOP-5.2.5-18-2018-00008 sz. „Társadalmi innovációk – Új módszerek” c. projekt 2018. október 9-én Hodászon tartott „Hátrányos helyzetű kistérségek közösségépítése, társadalmi integrációja kulturális programok, helyi örökség megőrzése és újra-használata során” c. workshopról.

3.1. Háttér

Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Atelier Európai Társadalomtudományok és Historiográfia Tanszékének munkatársai a workshopot a hátrányos helyzetű kistérségek kulturális örökségének és közösségépítési lehetőségeinek megvizsgálására szervezték. A workshop célja tehát, hogy a meghívott résztvevőkkel közösen feltérképezzék, milyen különböző participációs eszközök és módszerek segítségével lehet a magyarországi roma kulturális örökséget megőrizni és újraértelmezni, hasznosítani a felnövekvő generációk számára. Továbbá, hogy milyen speciális igények merülnek fel a hátrányos, marginalizált kistérségek helyi közösségének fejlesztése során és ezekre az igényekre milyen válaszokat tud adni a helyi örökség megőrzése. A workshop során bemutatásra kerülő jó gyakorlatok, már működő példák arra is lehetőséget adnak, hogy kiderüljön, mik lehetnek a gyakorlatban az előnyei és felmerülő nehézségei a hozzáférhető és demokratizált kulturális örökség létrehozásának.

A workshop házigazdája a 2001-ben létrehozott hodászi Roma Tájház, ami hazánk első ilyen jellegű intézménye. A hátrányos helyzetű kistérségben működő tájház nemcsak a roma hagyományok és örökség megőrzésében vállal kiemelkedő szerepet, hanem a helyi közösségépítésben és a környékbeli gyerekeknek, fiataloknak nyújtott, széleskörű kulturális, művészeti és egyéb, fejlesztő foglalkozások biztosításában is. A workshopon részt vevő magyarországi roma kulturális szervezetek, civil és állami intézmények képviselői a térség gazdasági, turisztikai szereplőivel, valamint a helyi önkormányzat képviselőivel kiegészülve arra is próbáltak választ találni, hogy hogyan lehet hosszú távon gazdaságilag fenntarthatóvá tenni azokat a vállalkozásokat, amik a jobbára láthatatlan roma örökséget őrzik meg.

3.2. Dokumentum szerkezete

A vezetői összefoglaló és a bevezetés után a dokumentum a következő egységeket tartalmazza:

4. fejezet

A workshop elméleti alapjául szolgáló fogalmak elemzése: reziliens kulturális örökség és roma kulturális örökség.

5. fejezet

Ez a fejezet bemutatja az Eötvös Loránd Tudományegyetem vezette workshop-szervezés különböző fázisait a hodászi Roma Tájházat üzemeltető Közművelődési és Vidékfejlesztési Programiroda Egyesület együttműködésével, továbbá a helyszín kiválasztásának okaira és bemutatására összpontosít.

6. fejezet

Ez a fejezet részletesen leírja a rendezvény menetét: a résztvevők bemutatkozását és a kerekasztal-beszélgetésen felmerült témákat.

7. fejezet

Az utolsó fejezet a következtetésekre összpontosít, célja a workshop első eredményeinek és hatásainak kiemelése.

4. REZILIENS ROMA ÖRÖKSÉG ÉS KÖZÖSSÉGEK

A kulturális örökség az elmúlt évtizedekben a társadalomtudományok megkerülhetetlen fogalmává vált, a történettudományokhoz képest kialakult pozíciója és intézményesülése az 1980-as évek óta töretlen. Luciana Lazzaretti-hez hasonló kutatók úgy vélik, hogy a jelenlegi (harmadik) kulturális örökség rezsim, a kulturális örökség összetettebb fogalmát kínálja, és egy műemlékvédelmi vagy objektumorientált megközelítésből, egy érték- vagy szubjektumorientált megközelítés felé mozdul el.¹ Ez a paradigmaváltás valódi átalakuláshoz vezet a kortárs politikákban és társadalomtudományokban megjelenő örökség diskurzusokban, ahol a kulturális örökségnek jelentős szociális és gazdasági hatásai lehetnek a társadalomban. Figyelembe véve azt, hogy ebben a harmadik rezsimben a kulturális örökség kezelésében különböző társadalmi és gazdasági értékek is megjelennek, az örökség a társadalmi integráció és a demokrácia kifejezőjévé válik.² Sonkoly Gábor szerint az örökséget ebben az új paradigmában a folytonos, változásalapú idő (fenntarthatóság, reziliencia, változás kezelése stb.), folytonos térbeli kategóriák (magukban foglalják a tulajdonlás és a közösség alapú észlelését, mint pl. a kulturális örökség helyszínei és a kulturális / városi tájak), valamint a helyi közösség határozzák meg, amely a kulturális sokszínűség, és következésképpen az örökségi értékek fennmaradásának letéteményese.³

4.1. Reziliens kulturális örökség

Manapság egyre több tudományterületen találkozhatunk a reziliencia fogalmával. Népszerűségének számos oka közül többszintű értelmezhetőségét és komplexitását kell kiemelni. Mindazonáltal, a reziliencia elméletet alkalmazó kutatások többsége alapvetően rendszer-alapú és a posztpozitivistá episztemológiában gyökerezik.⁴ A reziliencia a hetvenes-nyolcvanas években a rendszer-alapú, rendszertudományi elméletek és modellek révén került a társadalomtudományok látókörébe, ekkor még főleg az ökoszisztémával kapcsolatos jelentéssel bírt. Az ökológiai értelmezés a kilencvenes években kitágul, azaz egyre inkább a komplex társadalmi-gazdasági rendszerekre kezdték el alkalmazni, amelynek köszönhetően a politikai diskurzus részévé vált⁵, legelőször a fejlesztéspolitikában. Egy olyan interdiszciplináris kutatási irányvá fejlődött, melyben az ökológia elveszteni látszódtott

¹ Sonkoly-Vahtikari 2018: 11-12.

² Lazzaretti 2012: 229-230.

³ Sonkoly 2018: 10-11.

⁴ Lang 2011: 17.

⁵ Rio+20 konferenciát megelőzően kiadott nyilatkozat politikai fogalom szintjére emelte. United Nations Secretary-General's high-level panel on global sustainability 2012: *Resilient People, Resilient Planet: A future worth choosing*. United Nations, New York.

vezető pozícióját, ekkor már egymásba ágyazott társadalmi-ökológiai rendszerekről kezdtek el beszélni.⁶ A reziliencia iránti növekvő érdeklődés a komplex, dinamikus rendszerek megértésének, kezelésének és irányításának modelljeként, az uralkodó, determinisztikus ökológiai alapú meghatározások túllépését jelentette. A kiterjedt kutatási területein túl, a társadalomtudományok elméleti újdonsága a vizsgált rendszerek közötti átjárhatóságában rejlik. A társadalomtudományok közül, a pszichológia kezdte először alkalmazni, mindenekelőtt az egyén vizsgálatára, majd fokozatosan kiterjesztette a családokra és később a közösségekre. Azáltal, hogy elkezdték a modellt alkalmazni olyan hibrid és összetett rendszerek változásának vizsgálatára mint, a közösségek, a kulturális örökségi diskurzusok részévé vált.

Minden közösséget különféle változástrendek érintik. A változásokra való reagálási képességek a társadalmi-területi különbségek és egyenlőtlenségek széles skáláját mutatják. A reziliencia elmélete olyan modellt kínál, amely képes lehet megértetni a többdimenziós transzformációkat az összetett társadalmi rendszerekben, és a változásokhoz való alkalmazkodásuk következtében megmutatkozó egyenlőtlenségeket. A válaszok vizsgálata felveteti az irányítás és a kormányozhatóság kérdéseit. A reziliencia a kihívásokkal való rugalmas ellenállóképességként való definiálásával, úgy tűnik, hogy létre kell hozni a változás kezelésének intézményi hátterét. A reziliencia akkor funkcionál társadalmi stratégiai kategóriaként, ha átgondoljuk a strukturális meghatározottságokat. A közösségi irányítás kereteinek megteremtése lehetővé teszi az emberi cselekvőképesség jelentőségének előmozdítását az adaptív ciklusokban. Következésképpen, a közösségi kormányzás intézményesítésének kérdése döntő fontosságúvá válik. Pontosabban, azok a módszerek, amelyek a folyamatokat, sebezhetőségeket, kockázatokat és kihívásokat megismerhetővé teszik a közösség számára és kezelésüket segítik.⁷ Felvetődik a kérdés: ki cselekszik a reziliencia felé? Ahogy Thilo Lang összefoglalta, a reziliencia-modell rendszeralapú jellege ellenére nem a rendszer egésze, nem a „közösség”, aki cselekvőképes, hanem az egyéni és kollektív szereplők. A részvételi irányítás úgy jelenik meg mint „társadalmi folyamat, amely a struktúra és az emberi cselekvőképesség feszült atmoszférájában alakul.”⁸

A hitelesség szerepét relativizáló új paradigma új fogalmak elterjedését eredményezte az örökség-diskurzusokban. Az örökség folytonos újraalkotását a fenntarthatóságon és a reziliencián keresztül határozza meg. A múlt elvesztésétől való félelem az identitás elvesztésének félelmévé alakul át. A legfontosabb kérdés a változás az identitás megőrzésében: a közösség hogyan viszonyul a változáshoz; hogyan kezeli a változást; hogyan

⁶ Westley et al. 2002: 119.

⁷ Lang 2011: 15-16.

⁸ Lang 2011: 21.

alkalmazkodik a változáshoz.⁹ A reziliencia modellje röviden a változás megértéséről szól a komplex, dinamikus rendszerekben. Megmagyarázza, hogy a szociális rendszerek milyen előretekinthető magatartást tanúsítanak, és milyen intézményeket hoznak létre a várható bizonytalanságok kezelésére.¹⁰ A reziliencia megteremtése „egy rendszer azon képessége, hogy a zavarokat elnyelje és alapvető funkcióit és szerkezetét megőrizze”¹¹ és „a változtatásra való képesség annak érdekében, hogy fenntartsa ugyanazt az identitást.”¹² A változások kezelése döntő fontosságúvá válik a közösségek számára, mivel kockázatmegosztási és biztosítási stratégiákat kínál a társadalmi és gazdasági fejlődéshez.¹³

David E. Beel és társszerzői szerint a reziliencia fogalma a közösségi örökség kontextusában olyan emberi cselekvőképességnek tűnik, amely egyrészt segít megérteni, hogy a különböző kulturális repertoárokat generációk között hogyan tartják fenn, másrészt pedig olyan kapcsolatokat ír le, amelyek továbbra is fenntartják ezeket a kulturális repertoárokat, különösképpen, ha a gyakorlatok a digitális formák felé haladnak. Így a reziliens közösségek esetében a kulturális örökség megőrzésére irányuló tevékenységüket az „*heritage from below*” (örökség alulnézetből) fogalma foglalja össze, amely a „*history from below*” (történelem alulnézetből) fogalmát idézi fel. Az örökségtanulmányok ezen új narratívája hegemoniaellenes gyakorlatok megnyilvánulását jelenti. Ezért ezek a közösségi örökségi projektek nem felelnek meg a *top-down* narratívának, hanem célja a helyi közösség mindennapi életének és gyakorlatának bemutatása.¹⁴

A közelmúltban egyre nagyobb érdeklődés mutatkozik a falusi közeg felé, mint alternatív szabadidő és az idegenforgalmi célpont, ezért kulcsfontosságú megérteni, hogy a reziliencia miként értelmezhető ebben az kontextusban. Jacinthe Bessière szerint, mivel a ruralitás már nem a paraszti társadalmat jelenti, ezért ezek a területek megnyílnak: a turizmus új vonzerőt nyerhet, nosztalgiaát szolgáltat és egy valószínűtlen hitelességet talál az ártatlan és a mitikus, természetközeli falvakban¹⁵ Ebben az új kontextusban a reziliencia fogalmának értelmezése is változásokon megy keresztül. Ahelyett, hogy olyan folyamatként értelmeznénk, ahogyan a közösségek reagálnak a külső sokk után, a kulturális tevékenység szerepe értékelődik fel a reziliencia ilyen formáiban. David E. Beel és társszerzői szerint a rurális közösségek folyamatosan változnak, amíg a vidéki területek folyamatosan elmozdulnak a külső és helyi

⁹ Sonkoly 2017: 32-35.

¹⁰ Yorke et al., 2002: 451.

¹¹ Walker-Salt 2006: XIII

¹² Folke et 2010.

¹³ Yorke et al. 2002: 433.

¹⁴ Beel et al., 2015: 462.

¹⁵ Bessière 1998: 22-24.

változások tekintetében.¹⁶ Ez az állandó változás azt is jelenti, hogy nehéz egyetlen reziliencia szituációt kiemelni. Beel, Kristen Magis-ra hivatkozva, hangsúlyozza a vidéki közösségek reziliens jellegét: a bizonytalanságban, kiszámíthatatlan környezetben élés személyes és kollektív képességeket teremt, lehetővé téve a közösség fenntarthatóságát és megújulását, valamint jövőbeni új utak kialakítását.¹⁷ Ha egy közösség képes megteremteni saját reziliens örökségét, akkor azt is jelenti, hogy az elmondott történetek eltérhetnek a mainstream narratívától. Ez a (gyakran politikai) szándék, hogy a (jórészt marginalizált) közösségek mindennapjait megjelenítsék – megkülönböztetve a nemzeti örökségtől és a történelmi kánontól – a kisebbségi örökség koncepciójához és annak a hagyományos örökséghez fűződő kapcsolatához vezet.

4.2. Roma kulturális örökség

A 2000-es évek eleje óta egyre elterjedtebb kritikai örökségtanulmányok posztkolonialista megközelítésben értelmezik a korábban elnyomott kisebbségek kultúráját és emelik be azt a többségi kánonba.¹⁸ Az UNESCO 2003-as deklarációi a kulturális diverzitás fontosságáról, valamint a szellemi kulturális örökség védelméről ugyancsak hozzájárultak ahhoz, hogy a korábban elnyomott kisebbségi csoportok (immateriális) kulturális javai bekerüljenek a nemzeti örökség gyűjteményeibe.¹⁹ A kisebbségi kultúra kapcsán mindenképp kérdés, hogy milyen mértékben van létjogosultsága a különálló, korábban marginalizált kulturális örökségeknek és mennyire olvadnak azok bele - az elfogadás és a növekvő érdeklődés következtében - a többségi, domináns kulturális örökség kánonába. A „vitatott” és a „disszonáns” örökség (*contested heritage, dissonant heritage*) kifejezések azt a feszültséget írják le, amely a kulturális örökséggé (és ezáltal turisztikai látnivalóvá) válás során keletkezik. Ashworth és Tunbridge elmélete szerint az örökség zéró-összegű; amint valami kulturális örökséggé válik, kizárja azokat, akik ezzel a kulturális hagyománnyal nem azonosulnak. Annak érdekében, hogy a posztkolonialista (illetve, a magyarországi kontextusban posztszocialista) világban újradefiniálható legyen az örökség, egyrészt igyekezni kell a mainstream, nagybetűs Örökséget a perifériáról a centrum irányába átírni, másrészt azt is lehetővé tenni, hogy a kisebbségi örökséget ne csak a saját etnikai korlátjai között, a „racializált” különbözőségében lehessen értelmezni.²⁰

¹⁶ Beel et al., 2015: 461.

¹⁷ Beel et al., 2015: 461.

¹⁸ Sonkoly 2016: 21.

¹⁹ Vrdoljak 2005: 16-18.

²⁰ Ashworth et al. 2017: 44-60

A romáknak, Európa legnagyobb transznacionális etnikai kisebbségének, látványosan kevésbé kiépült a politikai és a kulturális reprezentációja. Az európai roma múzeumok és kulturális központok sok esetben a roma kultúra és történelem csupán egy-egy aspektusát mutatják be (például Flamenco és kosárfonás, vagy a roma holokauszt). Továbbá sokszor depolitizáltak, nem reflektálnak a roma művészet és politikai-társadalmi valóság érzékeny és feszült viszonyára.²¹ Ezek a helyek így létükkel, partikuláris jellegükkel fenntartják a duális örökség rendszerét, melyben a roma kulturális örökség nem kanonizálódik, nem válik a nemzeti kulturális örökség immanens részévé.

A magyarországi roma örökség kapcsán egyfelől nagyon hangsúlyos a különbözőség. Ez elsősorban az autentikus cigány kultúra (zene, tánc, nyelv) a szocialista időszak asszimilációt irányzó társadalom-, és kultúrpolitikája és a poszt szocialista korszakban is fennálló diszkriminatív, elnyomó gyakorlatok ellenére megszilárduló státuszát jelenti. Másfelől folyamatosan jelen vannak a többségi társadalomba való integráció lehetőségei és korlátai, a kanonizált kulturális örökségbe való bekerülés kérdésessége. Ezt a kettősséget példázza a Romano Rácz Sándortól származó „kívülállás kultúrája” kifejezés, illetve annak kritikái, amelyek a roma kultúra kirekesztett voltát nem egy öröktől fogva tartó etnikai jellemvonásnak, hanem egy sajátos társadalmi-gazdasági helyzet eredményeként értelmezik.²² A pécsi Erdős Kamill Cigány Múzeum, a Szuhay Péter-Fleck Gábor főszerkesztésében készített „A Roma Kultúra Virtuális Háza” című multimédiás anyag vagy a Hodászi Első Roma Tájház mind jelentős próbálkozások a roma kulturális örökség bemutatására. Azonban kis méretük, a közoktatásban és közművelődésben alig észrevehető peremhelyzetük azt eredményezi, hogy a roma kultúra és hagyomány, illetve annak kortárs gyakorlatai Magyarországon ma még mindig csak egy nagyon szűk réteg számára elérhetőek.

A szocializmus alatti kényszerasszimiláció társadalomra gyakorolt hatását a kutatók különféle módon értékelik: míg Binder Mátyás történész szerint legalább egy alacsony fokú integráció megvalósult, mely jobb életkörülményeket és egy új roma elit létrejöttét biztosította,²³ addig Szalai Júlia szociológus megfogalmazásában a cigánypolitikából szociálpolitika lett, a romáknak vagy “igazi magyarokká” kellett válniuk vagy bele kellett törődniük abba, hogy a rendszer kereti között cigánynak lenni azonos a szegénység kiszolgáltatottságával.²⁴ Ebben az ideológiai légkörben a romák kulturális reprezentációjának kevés tér maradt. Mégis, az 1970-

²¹ Cserti-Csapó 2014b: 150-166.

²² Binder 2017.

²³ Binder 2016.

²⁴ Szalai 2000: 535-536.

es évektől kezdve, a magyar táncház-mozgalommal párhuzamosan, elindult a roma folklór-mozgalom is, 1979-ben megrendezésre került az autodidakta cigány képzőművészek első országos kiállítása, valamint ugyancsak ezekben az években megjelentek az első kötetek, roma írók és költők (Lakatos Menyhért, Choli Daróczi József, Bari Károly) tollából.²⁵

A rendszerváltás után számos alulról jövő kezdeményezés professzionalizálódott és intézményesült. Létrejött a Fővárosi Önkormányzat Cigány Háza, a Romano Kher, illetve a Roma Parlament, melyek, Zsigó Jenő vezetésével a 2000-es évekre a legnagyobb hazai roma művészeti gyűjteménnyé váltak, ám státuszuk, így egyedülálló gyűjteményeik sorsa is, a jelenben bizonytalanná vált.²⁶ Míg több magyar múzeum (Magyar Nemzeti Galéria, Néprajzi Múzeum, Kecskeméti Naiv Múzeum, Nógrádi Történeti Múzeum) roma gyűjteményét raktárban tárolják, 2016 őszéig a Roma Parlament anyaga volt az egyetlen, valóban megtekinthető roma állandó kiállítás Budapesten.²⁷ A már említett intézmények mellett más gyűjtemények, kiállítóhelyek (Gallery 8, Roma Kortárs Művészeti Tér, a Néprajzi Múzeum roma gyűjteménye) foglalkoznak a roma népművészet és kortárs művészet felőli bemutatására, ám a jelenlegi kormányzat által többször kezdeményezett, nagyszabású országos roma kulturális intézmény a mai napig nem valósult meg. Az autentikus cigányzene és tánc, amely az 1970-es években került először a nem roma nyilvánosság elé, az 1990-es években világhírű lett (többek között a nagyecsedei Kalyi Jag és a Rákospalotáról induló Ando Drom együttesek által), és a “world music” címke alatt kanonizálódott.[6] Ilyen formában egyszerre vált „stratégiaileg nem autentikussá”,²⁸ valamint hibriddé, diaszporikussá és határátlépővé.²⁹ Mindezek a posztkolonialista diskurzus által használt kategóriák azt is jelzik, hogy a nemzeti kulturális örökségbe a cigány folkzene nem igazán tud illeszkedni. Hasonló nehézségeket és a periférikus státuszt figyelhetjük meg a roma irodalom kanonizálódásánál is.

²⁵ Daróczi 2011.

²⁶ Cserti-Csapó 2014a: 13.

²⁷ Junghaus 2016.

²⁸ Connell-Gibson 2016: 342-361.

²⁹ Hall 1997: 38-39.

5. ELŐKÉSZÜLETEK

A „Hátrányos helyzetű kistérségek közösségépítése, társadalmi integrációja kulturális programok, helyi örökség megőrzése és újra-használata során” c. workshopot az Eötvös Loránd Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kara, Atelier Európai Társadalomtudományok és Historiográfia Tanszék munkatársai szervezték, a Közművelődési és Vidékfejlesztési Programiroda Egyesület³⁰ közreműködésével, az egyesület hodászi telephelyén 2018. október 9-én.

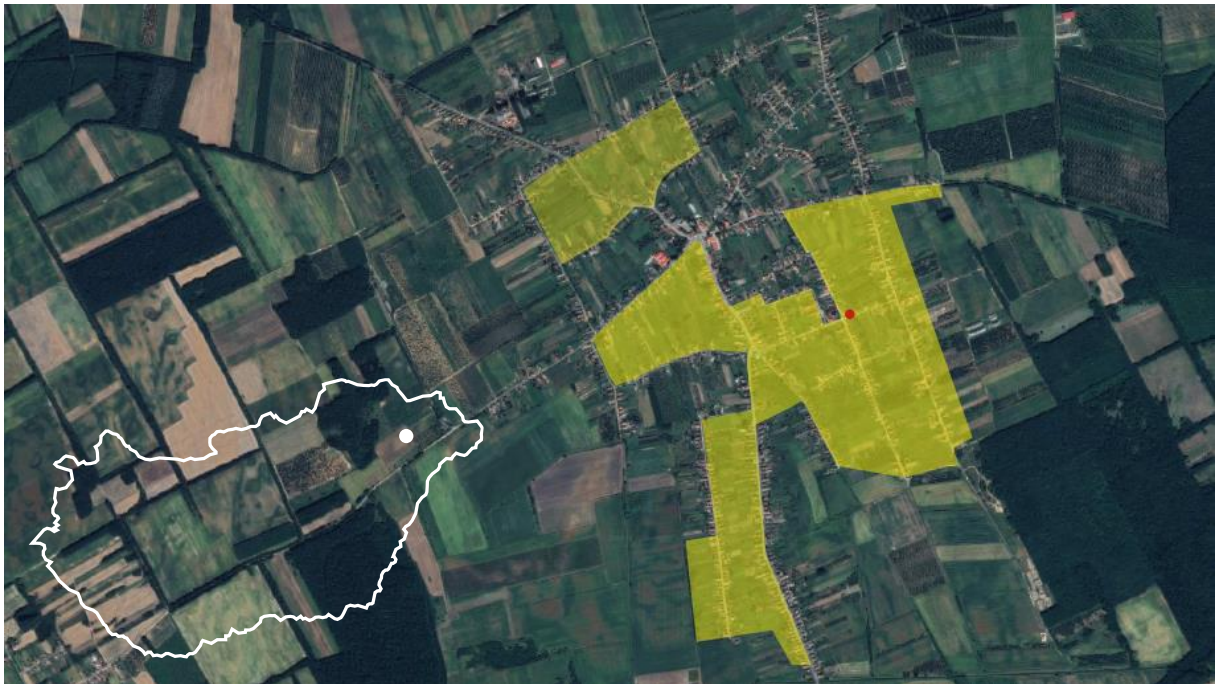
A workshop szervezésével kapcsolatos legfontosabb tevékenységek:

- A résztvevők felkérése
- Az időpont kijelölése a Közművelődési és Vidékfejlesztési Programiroda Egyesület és a résztvevők közreműködésével
- Napközbeni ellátás (ebéd) biztosítása a résztvevők számára
- A résztvevők listájának és az esemény programjának véglegesítése
- Utazás megszervezése az ELTE által biztosított kisbusszal

5.1. Helyszín

A workshop helyszíne a 2001-ben létrehozott hodászi Roma Tájház volt, melyet a Közművelődési és Vidékfejlesztési Programiroda Egyesület üzemeltet. Magyarország első ilyen jellegű intézménye, mely azontúl, hogy a tradicionális roma népszokásokat, tárgyi kultúrát, lakhatási körülményeket mutatja be, számos programmal, foglalkozással, képzéssel közösségfejlesztési célokat is megvalósít.

³⁰ Közművelődési és Vidékfejlesztési Programiroda Egyesület, székhely: 1077 Budapest, Izabella utca 36-38. fsz. 12., telephely: 4334 Hodász, Ady Endre utca 29.

1. ábra: Hodász és hodászi Roma Tájház elhelyezkedése a szegregátumok jelölésével

Hodász egy nagyközség Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében, mintegy 50 km-re az ukrán ill. a román határtól. 3300 lakosának körülbelül 50%-a roma (mind oláh cigány, mind magyar cigány). A Tájház a falu honlapján megjelenő három szegregátum közül a legnagyobb található.³¹ Egy demográfiai tanulmány szerint, amely a 2011-es népszámlálás alapján készült, a Tájház környékét, nagyon alacsony iskolázottsági arány (a helyi lakosság 70%-a csak az általános iskolát fejezte be) és nagyon rossz a lakásminőség jellemzi (a lakások közel 50%-a alacsony komfort fokozatú, 45%-a komfort nélküli), valamint a munkanélküliség és a rendszeres jövedelemmel nem rendelkező lakosság aránya is magas.

³¹ http://www.hodasz.hu/dokumentum/hodasz_attekinto.jpg

2. ábra: Az ötvenes évek lakhatási körülményeit bemutató tájház és a negyvenes évek lakhatási lehetőségét reprezentáló „putri”

A hátrányos helyzete ellenére, Hodász cigány közössége összetett történelmet mutat. A cigánytelep közepén létrehozott görögkatolikus kápolnával és óvodával, a társadalmi kohézió és a közösségi reziliencia hosszú történetiségét mutatja.

1941-ben Sója Miklóst Hodász görögkatolikus lelkészének nevezték ki. A fiatal pap gyorsan megtalálta helyét a falu cigánytelepén. Sólya rendszeres látogatásai után a közösség elkötelezte magát az evangelizáció mellett, és együtt alakított át egy vályogházat kápolnává. Később a liturgiát lefordították romani nyelvre annak érdekében, hogy az ott élő romák saját nyelvükön gyakorolhassák a hitüket. Napjainkra a vályog-kápolnát felváltotta egy magasabb presztízsű és a funkcióját jobban beteljesítő épület, amelyet egy közösségi ház, egy idősök otthona, egy kismama szoba és egy óvoda vesz körül. Így az egyetlen magyarországi roma görögkatolikus plébánia egyedülálló helyzete mellett fontos szerepet játszik a helyi közösség építésében is és bizonyos szempontból átveszi az állam szociális szolgáltató szerepét.

Az ország első és egyetlen roma óvodáját, az ún. „madzag-óvodát”³² Rézműves Lina alapította 1970-ben. A madzaggal határolt területen, egy év múlva a helyi közösség, a Hazafias Népfront támogatásával, egy kis óvodai épületet emelt. A falu szélén élő, és a helyi intézményekből kizárt gyermekek itt elkezdhetik az óvodai képzésüket. Lina vezetésével,

³² Az eredetileg szabadtéri kezdeményezés nevét a telek határán kifeszített madzagról kapta.

egy kétnyelvű oktatást kínáló, nyitott óvodapedagógiai módszert (a szülők és az idősebb testvérek jelenlétével szembeni megengedő mentalitás) alkalmazó intézmény jött létre. Ennélfogva, Hodász neve cigány óvodáján keresztül, hamarosan országosan ismertté vált az államszocialista rendszerben.

A két intézmény – a plébánia és az óvoda – Hodász történelmének és egyedülálló regionális pozíciójának tanúja. Figyelembe véve a demográfiai adatokat és a társadalmi, térbeli, iskolázottsági szegregáció különböző mutatóit, a munkanélküliség arányát a Mátészalkai járásban, úgy tűnik, hogy a helyi roma lakosság nagy része nagyon hátrányos helyzetben van, ezért az ilyen intézmények jelenléte még jelentősebbé tud válni (Forrai 2012: 5). Nagyecsedén kívül (Hodásztól 25 kilométerre található város), ahol a helyi magyar és cigány táncok hagyományait az UNESCO szellemi kulturális örökségi listájának nemzeti jegyzékébe vették fel, nincs más olyan hely, ahol a roma kulturális gyakorlatok megvédésre és kiállításra kerültek volna.

Magyarország első roma tájházát, Lina lánya, Rézműves Melinda alapította és a vezeti 2001 óta. Elmondása szerint, azért Hodászon hozták létre, mert már a XVIII. század óta élt itt egy romani nyelvű közösség, mely néprajzi szempontból kiemelkedő örökséget jelent. Szerinte, ez a közösség képes lehet a régió más, kulturálisan hasonló közösségeinek megjelentésére is.

Alapítása óta tájház magántulajdon, amelyet a Közművelődési és Vidékfejlesztési Programiroda Egyesület üzemeltet. Működését és tevékenységét különböző támogatások és alapok biztosítják (nemzeti: TÁMOP, Emberi Erőforrások Minisztériuma és nemzetközi: EGT-Norvég Civil Alap). Annak ellenére, hogy a vidéki ház nagyban meghaladja a hasonló funkciójú intézmények szokásos jellegét és követelményeit, közösségi központként és kulturális csomópontként működik, nem kap normatív támogatást sem a helyi önkormányzattól, sem a kormányzattól.

3. ábra: Rézműves Melinda bemutatja a hetvenes évek lakhatási körülményeit reprezentáló, ún. „Cs-házat”

A Tájház öt épületet foglal magában:

- az ötvenes évek lakhatási viszonyait reprezentáló ház, mely egy viszonylag módosabb cigány család életkörülményeit mutatja be, hagyományos bútorokkal és háztartási eszközökkel;
- egy félig földbeásott „putri”, amely az 1940-es évek lakhatási lehetőségeit mutatja be;
- a hetvenes évek, ún. „Cs”-lakás (csökkentett értékű lakás), lakhatási körülményeit bemutató ház, mely a kiállításon kívül, a helyi fiatalok találkozási helyszíne kíván lenni.
- alkotóház, mely közösségfejlesztési, oktatási és kulturális foglalkozások, események színhelye;
- egykori „madzag-óvoda” épülete, mely jelenleg felújításra vár és az üzemeltetők tervei szerint óvodás korú gyermekek készségfejlesztő foglalkozásainak helyszíne lesz;

A workshop az Alkotóház egyik rendezvénytermében került megrendezésre, ahol kivetítő és hangosítás is rendelkezésre állt.

5.2. Résztvevők

A résztvevők meghívásánál az elsődleges szempont az volt, hogy a magyarországi roma kulturális szervezetek, civil és állami intézmények képviselői, egyes művészeti projektek kezdeményezői és a hátrányos helyzetű régiók turizmusában, a helyi gazdaságfejlesztésben járatos szakemberek bevonásával jöjjön létre a műhelykonferencia.

A szervezők a Magyar Turisztikai Ügynökséget is megkeresték a workshopon való részvétellel kapcsolatban, azonban az intézmény leterheltségének okán nem tudta képviseltetni magát.

1. táblázat: A hódászi workshop résztvevői

	Név	Szervezet	Beosztás	E-mail-cím
1.	György Eszter	ELTE BTK	adjunktus	eszter.gyorgy@gmail.com
2.	Hajdú Fanny	Pro Progezione Nonprofit Kft.	projektmenedzser	hajdu.fanny@pro-cult.com
3.	Jakab Natália	Gandhi Gimnázium, Kollégium és Alapfokú Művészeti Iskola	pedagógus, igazgatóhelyettes	jakabnati@gandhigimi.hu
4.	Juhász Balázs	freelancer	építész	j.balukapitany@gmail.com
5.	Molnár István Gábor	Eötvös József Cigány – Magyar Pedagógiai Társaság	elnök	molnaristvangabor1@gmail.com
6.	Mravik Patrik Tamás	ELTE BTK	PhD-hallgató	mountventoux14@gmail.com

7.	Oláh Gábor	ELTE BTK	tudományos segédmunkatá rs	gaborolah@caesar.elte.hu
8.	Orbán Nikoletta	Hodászi Roma Tájház	szakmai megvalósító	orbannikoletta89@gmail.com
9.	Oszkó-Jakab Natália	Művészetek a Vidékfejlesztésért Alapítvány	kuratóriumi elnök, fesztiváligazgat ó	jakab.natalia@muveszetekvolg ye.hu
10.	Rézműves Melinda	Hodászi Roma Tájház	szakmai vezető	melinda.rezmuves@gmail.com
11.	Szerencsés Rita	MOME EcoLab	operatív vezető	szerencses.rita@mome.hu
12.	Tisza Sándor	Fahídi Hagyományőrző Tanya és Játszópark	vezető	tisza.kezmuves@gmail.com
13.	Váradi Balázs	freelancer	építész	varadixbalazs@gmail.com
14.	Váradi Éva	Eötvös József Cigány – Magyar Pedagógiai Társaság	tag	varadiva@gmail.com

6. A WORKSHOP

A „Hátrányos helyzetű kistérségek közösségépítése, társadalmi integrációja kulturális programok, helyi örökség megőrzése és újra-használata során” c. workshop a hodászi Roma Tájház Alkotóházában került megrendezésre 2018. október 9-én 12:00-16:00 között.

4. ábra: A workshop résztvevői

Felső sor (b-j): Juhász Balázs, Oláh Gábor, Váradi Balázs, Hajdú Fanny, Molnár István Gábor, Váradi Éva, Jakab Natália, Tísz Sándor; alsó sor (b-j): Szerencsés Rita, Oszkó-Jakab Natália, Rézműves Melinda, György Eszter

ELTE EFOP-5.2.5-18-2018-00008 sz. Társadalmi innovációk – Új módszerek kidolgozása
„Élethosszig tartó tanulás a Neumann-galaxisban hátrányos helyzetből is” c. projekt

6.1. Program

12.00-13.00: A Hodászi Roma Tájház és Közösségi Ház megtekintése

13.00-14.00: Ebéd az Alkotóházban

14.00-16.30: A résztvevők bemutatkozása és a jelenlévő különböző jó gyakorlatok ismertetése. Kerekasztal-beszélgetés a hátrányos helyzetű kistérségek közösségépítési lehetőségeiről, valamint a helyi örökség fenntarthatóságának kérdéseiről.

5. ábra: Rézműves Melinda bemutatja a hodászi Roma Tájházat a workshop résztvevőinek és a Gandhi Gimnázium diákjainak

6.2.A résztvevők tevékenységeinek ismertetése

A workshop György Eszter nyitó gondolataival kezdődött.

A beszámoló a bemutatkozások és ismertetések sorrendjében történik.

6.2.1. Hodászi Roma Tájház és Közösségi Ház

Előadó: Rézműves Melinda

<http://www.romatajhaz.withssl.com>

A Hodászi Roma Tájház legutóbbi, helyi örökségre vonatkozó projektje a 2016 és 2017 között “Nagyapám kincse” program a roma és nem roma interkulturális útvonal és attrakciók alapjainak megteremtéséért jött létre. Ebben a programban a környékbeli roma és nem roma fiatalok helyi értékmentést végeztek hét faluban (Hodász, Géberjén, Nyírvasvári, Nyírgyulaj, Kántorjánosi, Nyírmihálydi, Besenyőd). Az értékmentésben a fiatalok közvetlenül és közvetetten megtapasztalták a kulturális diverzitás előnyeit. Az élményszerű értékmentésbe bekapcsolódott a tájház média műhelye és a Pántlika népi játszóház és művészetterápiái műhely fiatalosága. A műhelyek egymás tevékenységét támogatva innovatív módszerrel, közösségi élményen keresztül kooperatív munkával maradandó produktumokat hoznak létre, megtapasztalva az alkotás örömét, fejlődik a problémamegoldó készségük, kifejező készségük. A web rádiózás lehetőséget teremtett többnyelvű tudósítással - cigány, magyar, angol-, német- nyelvek aktív használatára, mely készségek a pályaválasztás és a munkaerőpiacon történő elhelyezkedés során alapvető fontosságúak.

A hodászi tájház tervezi, hogy Hodász, a szomszédos településekkel, Kántorjánosival és Nyírkátával együtt fesztivál-faluvá váljon. A fesztiválfalu elképzelés mellett a roma tájház egy, akár európai léptékű kulturális útvonal részévé is szeretne válni, „Akácos nyírség” néven. A kulturális útvonalba illeszkedés azt jelentené, hogy a résztvevő falvak portáit kinyitnák, hogy a látogatók megismerkedhessenek a hagyományos tevékenységekkel, külön gyerekfoglalkozásokat biztosítanának. A falusi turizusból jövedelem származna a hátrányos helyzetű kistérség települései számára, szálláshelyek nyílhatnának, illetve a helyi gasztronómia is fellendülhetne. Mivel a Nyírség nem olyan vonzó tájegység, mint a megye beregi vagy szatmári része, így a táj szépsége helyett más előnyöket kell kiemelni. A tájház célja természetesen az is, hogy a roma és nem roma kulturális turizmus találkozzon egymással. A különböző programok, a filmklubok, nyitott porták napja, a hagyományos

mesterségek bemutatása mind olyan érzékenyítő tevékenységek, melyek csökkenthetik a roma és nem roma társadalom közötti, esetleges előítéleteket, távolságot.

A tájház az elmúlt években a Hagyományok házával közreműködésben akkreditálta a Roma népi játszóház foglalkozás-vezető képzését, mely lehetőséget nyújt a népszokások és kézműves mesterségek megismertetésével járó foglalkozás tartására, valamint tartozik hozzá egy szöveggyűjtemény is. Az intézmény az elmúlt évek során rengeteg fotót, kéziratot, hanganyagot gyűjtött össze, melyek feldolgozása elősegítené a helyi örökség hosszú távú megőrzését és értelmezését.

6.2.2. Újpesti Cigány Helytörténeti Gyűjtemény

Előadó: Molnár István Gábor

<https://ujpestiroma.hu/ujpesti-roma-helytorteneti-gyujtemeny/>

6. ábra: Molnár István Gábor bemutatja az Újpesti Cigány Helytörténeti Gyűjteményt

Az Újpesti Cigány Helytörténeti Gyűjtemény – Magyarországon egyedülálló módon, elsőként mutatja be a város történetét az alapítása óta itt élő cigány családok életén keresztül – adja a

közösségi alapot, a befogadó közeg minőségi ábrázolását. A „külső” történelmi szakvélemény szerint: „európai színvonalon, rendkívül gazdag képi és írásos anyaggal” készült és készül továbbra is a gyűjtemény. Az ebből készült tárlat, fényképek, leírások, tárgyak kiállítása határozza meg a ház szellemiségét, ivódik az itt tanuló, sportoló vagy más közösségi programon résztvevő gyerekek és felnőttek tudatába, lelkébe.

A Gyűjteménnyel egy épületben található tanodába érkező tanulási és magatartásproblémákkal küzdő gyerekeket egyéni és csoportos oktatás keretében segítik, hogy az iskolában jobban teljesítsenek, több sikerélményük legyen, közben családjaik történetén keresztül megismerik a városuk történetét, felkeltik az érdeklődésüket a múlt megismerése iránt.

Az oda járó gyermekek számára sportolási lehetőségeket kínálnak fel, amelynek keretében a sportpedagógia eszközeivel szoktatják rendszerességre, fegyelemre, kitartásra és bajtársiasságra őket. A ház életébe a szülők és felnőtt rokonok is be vannak vonva, egyfelől részt vehetnek a gyerekek tanulmányi fejlődését bemutató rendezvényeken, sportversenyeken, valamint a ház jogi- és szociális tanácsadást, felnőttképzést, szakmai átképzéseket biztosít számukra. Művészeti, kulturális és ismeretterjesztő programok kerülnek megrendezésre az Újpestre járó és a ház iránt érdeklődő családok számára, amellyel egyrészt pótolják számukra az anyagi okok miatt elérhetetlen minőségi szabadidős tevékenységeket, másrészt ezzel is népszerűsítik magukat.

6.2.3. Gandhi Gimnázium, Kollégium és Alapfokú Művészeti Iskola

Előadó: Jakab Natália

<http://gandhigimi.hu>

7. ábra: Jakab Natália a Gandhi Gimnázium tevékenységeit mutatja be

A Gandhi Gimnázium, Kollégium és Alapfokú Művészeti Iskola 1994-ben alapították Pécsen, Európa első és egyetlen roma nemzetiségi, érettségit adó oktatási intézményét. Az iskola fenntartója a Gandhi Gimnázium Közhasznú Nonprofit Kft., mely a Magyar Állam 100%-os tulajdona, a tulajdonosi jogokat az Emberi Erőforrások Minisztériuma gyakorolja. Az iskola kimondottan felszereltnek számít, beleértve a kapcsolódó sportlétesítményeket is. Bekapcsolódtak az Arany János Kollégiumi Programba, mely azontúl, hogy szálláshelyet és ellátás biztosít a halmozottan hátrányos helyzetű diákok részére, ösztöndíj-rendszerének köszönhetően, az iskolai rendezvények, kulturális programok, utazások finanszírozását is biztosítja. A több mint húsz éves munka elismeréseként, 2017-ben a Gandhi Gimnázium pedagógiai módszere felkerült a Szellemi Kulturális Örökség nemzeti jegyzékébe.

Az intézmény a gimnáziumi nappali tagozatos oktatáson kívül, felnőtt és alapfokú művészeti képzést is nyújt. Az nemzetiségi iskola egyedülállóságát – többek között – a roma/cigány kultúra és a beás/romani nyelv oktatása jelenti, melyek minden diák számára kötelező tantárgyak (a felnőttek számára választható). Aki cigány kultúrából és hagyományokból kíván érettségi vizsgát tenni, annak az idei évtől már tételként szerepel a hodászi Roma Tájház. Az általános képzés mellett, számos specializációs lehetőségét kínálja: belügyi rendészeti, katonai, informatikai. Emellett hagyományőrző és művészeti (képzőművészet, zene, tánc) foglalkozásokat, szakköröket tartanak, mely kiállítási, ill. fellépési lehetőségeket is magában foglalhat. 2009-ben megalakult a Gandhi Hagyományőrző Együttes, melynek fontos szerepe van az autentikus cigány dalok és táncok megőrzésében. „Valaha madarak voltunk” c. cigány népi oratóriumként meghatározott zenés, táncos produkció számos elismeréssel, országos hírnévre tett szert.

6.2.4. Fahídi Hagyományőrző Tanya és Játszópark

Előadó: Tisza Sándor

<http://fahiditanya.hu>

8. ábra: Tisza Sándor bemutatja a Fahídi Hagyományőrző Tanyát és Játszóparkot

A Fahídi Hagyományőrző Tanya és Játsszóparkot Tisza Sándor fafaragó és játékkészítő iparművész alapította Csongrád városának határában, mintegy 10 hektáron, a Tisza túlsó oldalán. Nevét Csongrád legfőbb nevezetességéről kapta, mely valójában összeköti a tanyát a településsel. Három éve nyílt lehetőség egy pályázaton keresztül arra, hogy Tisza Sándor a csongrádi fahídhöz közeli tanyát megvásárolhassa és ott a csongrádi tanyasi életet bemutathassa. A nyári táborok hagyományán felépített koncepció kifejezetten hátrányos helyzetű és fogyatékossgal élő gyerekeket céloz meg. Szolgáltatásai között az integrált módszertant követő táboroztatás, a hagyományőrző, a kézműves foglalkozások tartása, szálláshely biztosítása, játszótér használata, állatsimogató, lovas kocsizás szerepelnek. További tervei között szerepel a szomszédos, elhagyatott szatócsbolt megvétele, melyet eredeti funkciójához közel tartva egy kisboltot szeretne működtetni és kézműves termékekkel töltené fel. Egy helyi muzeológus támogatásával, a helyi értékek jegyzékébe szeretné regisztrálni a tanya tevékenységeit.

6.2.5. Építészeti foglalkozások gyermekeknek Szúcs-bányatelepen és Kazár-Mizserfa-bányatelepen

Előadók: Juhász Balázs és Váradi Balázs

9. ábra: Váradi Balázs az építészeti foglalkozásokról beszél

Juhász Balázs és Váradi Balázs már egyetemi tanulmányaik során is olyan megoldások foglalkoztatták, melyek helyi szinten és univerzálisan egyaránt választ adhatnak a hátrányos helyzetű közösségek kihívásaira. Váradi Balázs diplomamunkájában, Szúcs-bányatelepen olyan funkciók megalkotását tervezte, melyek nincsenek jelen: tanoda, kulturális találkozópon, közösségi terek. Jelenleg építészeti foglalkozásokat tart gyermekeknek Szúcs-bányatelepen és Kazár-Mizserfa bányatelepen, ahol a legfontosabb a szemlélet átadása és a gyermekek perspektívájának kinyitása. Szoros együttműködésben dolgozik az Autonómia Alapítvánnyal, különösképpen a Katona József Színházzal közösen kialakított „Eltáv” projekttel.

6.2.6. MOME EcoLab Felhőgyár projektje Bódvaszilason és Tomoron

Előadó: Szerencsés Rita

<https://cloudfactory.mome.hu>

10. ábra: Szerencsés Rita a MOME Ecolab tevékenységeit mutatja be

A Moholy-Nagy Művészeti Egyetem (MOME) EcoLab Fenntarthatósági kutatócsoportja 2013 óta dolgozik Felhőgyár projektjen Bódvaszilason és 2017-től Tomoron is. Az EcoLab, szemben a vertikálisan szerveződő egyetemi struktúrával, egy horizontálisan szerveződő csoport, ahová az egyetem hallgatói bármelyik képzési területéről (építészet, formatervezés, grafika, textil, fotó, mozgókép stb.) becsatlakozhatnak. Az interdiszciplináris kutatócsoport érdeklődésének középpontjában az ökológiai és társadalmi kihívásokra való válaszkeresés áll,

a különböző design eszközök és területek segítségével. A Felhőgyár projekt a szociális design fogalma köré szerveződik,

amely magába foglal kutató, tervező, alkotó és közösségfejlesztő tevékenységeket. Céljuk a kreatív gondolkodás és fejlesztés bemutatása halmozottan hátrányos helyzetű, általános iskolás korú gyermekek számára, a velük való közös munkán keresztül. Az emberközpontú tervezés, a co-design, a részvételi típusú design fogalmai egyaránt alkalmazhatók tevékenységeikre. Célkitűzésük közé tartozik a MOME-hallgatók érzékenyítése a szociális kihívások felé. Bódvaszilason a helyi általános iskolával együttműködésben, az EcoLab a MOME hallgatóival 1-2 havonta (ill. nyári tábor során) workshopot tartanak, amelyek termékei a falut gazdagítják. A tomori Romama Lakásétterem és Szociális Szövetkezettel kialakított együttműködésnek köszönhetően, újabb helyszínen folytatódik a kezdeményezés, immár 12-18 éves gyermekek részvételével.

6.2.7. Pro Progressione

Előadó: Hajdú Fanny

<https://pro-cult.com>

11. ábra: Hajdú Fanny beszél a Pro Progressione tevékenységeiről

A Pro Progressione egy független szervezet, amely hidat képez a különböző művészeti ágak, művészek és a kulturális élet szereplői között hazai és nemzetközi szinten egyaránt. Az elmúlt években a Pro Progressione számos nemzetközi együttműködési programban vett részt, sokszor kezdeményező félként. Kiterjedt partneri hálózatuk segítségével és sikeres forrásfelkutató kapacitásukkal folyamatosan újabb programok kidolgozásán és megvalósításán dolgoznak. Továbbá ernyőszervezetként segítik művészeink, partnereink és alkotásaik hazai és nemzetközi kibontakozását. Az alkotók munkáját az inspiráció megszületésétől az alkotás folyamatán át az előadásokig segítik. Végül aktív tagjai és

támogatói a hazai és nemzetközi művészeti hálózatoknak. Az elmúlt évek során rendszeresen valósítottak meg művészek és szervezeteik részére találkozót, konferenciákat.

A szervezet 2016-ban hozta létre a „Vándorlásra születve... Journey / DROM” című színdarabot, mely magyar, szerb, román és német, roma és nem roma művészek együttműködése révén jött létre. Az úgynevezett „balkáni úton” elinduló roma menekültek valós történeteinek keresztül az „úton levés” (Ando Drom) költészetét és politikáját tárta fel, ezzel reflektálva a mai roma identitásra és kultúrára.

A szervezet évek óta szervez olyan nyári akadémiákat, melyek a hátrányos helyzetű, kevésbé központi területeken élő gyermekek oktatását, tűzte ki céljául. Alapvető kiindulási pontja a felismeréssel, hogy a színpad és az előadóművészetek kivételesen hatékony eszköznek bizonyulnak a közösségépítésben, csapatuk a művészetek és a kultúra révén kísérel meg új utakat találni a hátrányos helyzetű fiatalokkal való együttműködésre.

A program során négy különböző országból érkező ifjúsági munkások tapasztalatcseréje valósult meg, melynek célja, hogy elősegítse a társadalmi integrációt és az egyenrangú kortárs tanulást. Az ifjúsági csere olyan többnyelvű és multikulturális környezetben valósult meg, ami fontos tapasztalatot jelent a fiatalok számára. A program nem csupán a fiatalokat hozott össze, hanem újfajta szempontokat és eszközöket is kínált számukra a projekt során megjelenő különböző típusú pedagógiai, pszichológiai, szociológiai és művészi megközelítésekkel. Az akadémia interaktív és résztvevői tevékenysége összhangban állt egy alkotási folyamattal, melynek lezárásaként a résztvevők egy minifesztivál keretében mutatkoztak be.

6.2.8. Művészetek Völgye és a Művészetek a Vidékfejlesztésért Alapítvány

Előadó: Oszkó-Jakab Natália

<https://www.muveszetekvolgye.hu>

12. ábra: Oszkó-Jakab Natália bemutatja a Művészetek a Vidékfejlesztésért Alapítvány és a Művészetek Völgye tevékenységeit

A Művészetek völgye fesztivált 2013-ban vette át Márta Istvántól Oszkó-Jakab Natália és vele együtt egy fiatalabb csapat. A három településen, huszonnyolc program-helyszínnel működő fesztivál sok hagyományörző elemet tartalmaz, de a fő bevételi forrást a popkulturális jellegű események biztosítják. A Művészetek Völgye fesztivál a koncerteken túl sok érzékenyítő programot, beszélgetést szervez. A fesztivált szervező Művészetek a Vidékfejlesztésért Alapítvány célkitűzése, hogy az összművészeti fesztivál modelljét átültesse más helyszínekre,

ELTE EFOP-5.2.5-18-2018-00008 sz. Társadalmi innovációk – Új módszerek kidolgozása
„Élethosszig tartó tanulás a Neumann-galaxisban hátrányos helyzetből is” c. projekt

más kulturális területekre is. Ennek érdekében különös hangsúlyt fektetnek a tudásmegosztásra, az önkéntesek hatékony aktivizálásra és a kommunikációs segédlet átadására. Az alapítvány szervezi az utóbbi években Tállyán a Kerekdomb Fesztivált, valamint Zalacsányban az Örvényeshegyi Pikniket. A szervezet fontosnak tartja, hogy a kommunikációjukban kiemeljék, miért értékes a fesztivál helyszínéül szolgáló falu és hogy az év többi részében miért érdemes odamenni. Vagyis, az alapítvány célja, hogy hosszú távú vidékfejlesztési hatást érjen el. Az alapítvány az említett fesztiválok szervezésén túl ernyőszervezetként és mentorként segíti a Hétrét, Ördögkatlan, valamint Palkonya hangja fesztiválok szervezését.

6.3. Kerekasztal-beszélgetés

A kerekasztal-beszélgetés során a résztvevők számos izgalmas, fontos témát érintettek, melyeket az alábbi három kategóriába lehet sorolni:

1. (Európai) Roma kulturális útvonal, roma kulturális turizmusban rejlő lehetőségek
2. kommunikáció, a különböző célcsoportok, közösségek elérése
3. felmerülő nehézségek

13. ábra: A kerekasztal-beszélgetés

6.3.1. Roma kulturális útvonal, roma kulturális turizmusban rejlő lehetőségek

A beszélgetés egyik fő kérdése az volt, hogy hogyan, milyen eszközök segítségével lehet a magyarországi turizmusba a roma kultúrát és az ahhoz kapcsolódó helyszíneket jobban

beépíteni, integrálni abba? Több résztvevő kiemelte a roma kulturális értékeket, hagyományos mesterségeket bemutató helyszínek, események jelentőségét az előítéletek lebontásában is: a kézműves vendégházba érkező vendégek, a roma vendéglátásban részesülő turisták esetlegesen korábban negatív hozzáállása is bizonyosan megváltozik a közvetlen kapcsolat, megismerkedés hatására. A speciális, roma kulturális helyszíneket tartalmazó útvonalak kapcsán a résztvevők kiemelték annak fontosságát, hogy ne nyomorturizmus jöjjön létre, valamint azt is hangsúlyozták, hogy a cél semmiképp sem az izolált, szegregált roma turizmus megvalósítása, hanem a nagyobb turisztikai, kulturális struktúrákba való integráns beépülés. Rézműves Melinda felvetette a roma kultúra, hagyomány egyes elemeinek „eljátszását”, a kéretés, lakodalom mint látványosságok és helyi szokások kipróbálásának lehetőségét. Akár ennek kapcsán, akár más kulturális turisztikai lehetőség kapcsán elhangzott, hogy a lakosokat érzékenyen, úgy kell bevonni, hogy ne sérüljenek. A látogatók részéről pedig fontos, hogy elég időt töltsenek a roma kulturális útvonal helyszínein, legyen idő az akklimatizálódásra, a helyi szokások, lakosok megismerésére.

Juhász Balázs építész felvetette, hogy a klasszikus szatmári túra, amin a környékbeli iskolások évtizedek óta részt vesznek a kötelező iskolai kirándulások során (amely többek között Móricz Zsigmond szülőházát, Szatmárcsekét tartalmazza) ugyancsak kibővíthető lenne a lokális roma kultúrára reflektáló elemekkel.

6.3.2. Kommunikáció: a különböző célcsoportok és a közösségek elérése

A résztvevők kiemelték, hogy alapvető különbségek vannak Magyarország fejlettebb (nyugati) régióinak és a hátrányosabb helyzetű (keleti) megyék falusi turizmusa között. A lemaradások miatt különösen nagy jelentősége van annak, hogy a kulturális események a „faluba jöjjenek” és mint Rézműves Melinda megjegyezte, ne kelljen például Hodászról Nyíregyházára menni, ha a lakosok színházi élményben szeretnének részesülni. Hajdu Fanny jó gyakorlatként ismertette a Pro Progressione által már korábban kidolgozott színházi kalandjátékot, amely egy különleges város/falusi séta keretében valósul meg. A séta során a résztvevők helyszín-specifikusan hoznak létre jeleneteket, több falut is összekötve, úgy, hogy az „előadásban” a lakosok organikusan vesznek részt, nem szerepeket játszanak el, hanem végeredményben saját magukat alakítják. Ehhez a megyei iskolákkal kell felvenni a kapcsolatot. Rézműves Melinda kiemelte, hogy mivel Hodászon 1985 óta nem működik művelődési ház, a helyi lakosoknak különösen nagy szüksége van a közösségi terekre és

olyan eseményekre, ahol együtt lehetnek és részt vehetnek kulturális programokon. Oszkó-Jakab Natália hangsúlyozta, hogy a szélesebb látogató réteg eléréséhez és a turisztikai-kulturális programok népszerűsítéséhez manapság legkevesbé a Tourinform irodák az alkalmas csatornák. Sokkal célszerűbb és hatékonyabb célzott a Facebookon és más közösségi oldalakon, szociális média felületeken történő kommunikáció.

A látogatók fizikai értelemben vett elérése is gyakran nehézségekbe ütközik. Rézműves Melinda felvetette, hogy nagyon hasznos lenne, ha az egyesülete rendelkezne egy saját kibussszal, amivel a vendégért tudnának menni és a helyi turizmusra fordított időt jobban ki lehetne használni. Ennek kapcsán Tisza Sándor is elmesélte, hogy a csongrádi tanyájához egy fahíd vezet át, amin a turistabuszok nem tudnak áthajtani. Ezért lovaskocsival szállítja be a hozzá érkezőket, így tulajdonképpen a helyszín megközelítése része a programnak. Szerencsés Rita a kommunikáció kapcsán felvetette az országos Kéktúrát, mint párhuzamot: a roma kulturális útvonal esetében, csak úgy, mint a Kéktúránál, meg kell teremteni a „kipipálás” lehetőségét, vagyis úgy érdemes felépíteni és népszerűsíteni az útvonalat, hogy a látogatók minden helyszínre el akarjanak menni. Váradi Balázs építész a téma kapcsán kiemelte az épített környezet jelentőségét, hiszen turistaként a helyszín és az ott található épületek elsődleges fontosságúak. Ezért is különleges a hodászi Roma Tájház, melynek különböző épületei a 20. század különböző időszakainak (II. világháború előtt, államszocializmus évtizedei) lakhatási körülményeit mutatja be, egyedülálló módon.

6.3.3. Nehézségek

A roma kulturális turizmus, a hagyományok ápolásának megfelelő módja sok kérdést vet fel és a résztvevők sokféle nehézségről is beszámoltak. A nehézségek egy része technikai, gyakorlati jellegű, mely a szállásadás, az étkeztetés pénzügyi és más, gyakorlati aspektusaiból származik. Ami ennél szubsztanciálisabb kérdés, az magának a roma kulturális intézményeknek a szerepe és helyzete a mai Magyarországon. Ahogy Molnár István Gábor, az Újpesti roma helytörténeti gyűjtemény és egyben az Újpesti Cigány Nemzetiségi Önkormányzat vezetője fogalmazott, amíg a cigány ügy ilyen nagy mértékben a szociális, addig nem jut idő a kulturális jellegű tevékenységekre. Pontosabban: amíg a helyi cigány kisebbségi önkormányzatok feladatköre javarészt a szociális ügyek, problémák megoldására szorítkozik, addig nem lehet a roma kultúra minél szélesebb körű, kiterjedtebb bemutatását elvárni. Ezért is egyedülálló a Hodászi Tájház és az Újpesti Gyűjtemény, amikor szembe menve az általános gyakorlattal, mégis arra vállalkozik, hogy a helyi roma közösségek hagyományait, múltját és jelenbeli kulturális gyakorlatait reprezentálja.

Jakab Natália, a pécsi Gandhi Gimnázium igazgatóhelyettese az UNESCO szellemi kulturális örökség jó gyakorlatok nemzeti jegyzékére való felkerülésről beszélt. Amellett, hogy a jegyzéken való szereplés hatalmas megtiszteltetés az iskolának, Jakab elmondta, hogy a cím nem jár semmilyen támogatással, az évi két rendezvényen való részvétel pedig komoly erőforrásokat igényel az intézménytől. Mégis, a jelölés nagyon hasznos a társadalmi érzékenyítés szempontjából és egy olyan címke, amit marketing-céllal is nagyon jól lehet hasznosítani, vagy akár más pályázatoknál feltüntetni.

A hodászi tájház számára folyamatos kihívásként jelentkezik az önkéntesek toborzása. Ennek kapcsán megoldást jelenthetnek a nemzetközi önkéntes-toborzó felületek, úgy mint az EVS – European Voluntary Service (<https://europeanvoluntaryservice.org>) vagy a Workaway (<https://www.workaway.info>).

A workshop lehetőséget biztosított arra, hogy az ország különböző területein, fővárosban és vidéki kistelepülésen, a kulturális örökség különböző ágazataiban dolgozó szakemberek megismerjék egymás munkáját. A hátrányos helyzetű közösségek, elsősorban a magyarországi romák kulturális értékeinek megőrzését felvállaló intézmények és a társadalmi integrációt művészeti -alkotó projektekkel megcélzó gyakorlatok közreműködése hosszú távon azért is nagyon előremutató, mert a közös munka egy közös modell felépítésére is alkalmas lehet, amit utána több helyszínen is adaptálni lehet. Így az egyelőre egyedülálló és javarészt elszigetelt jó gyakorlatok kiterjeszthetők lennének térben és a hosszú távú fenntarthatóságot is biztosítanák.

7. ÖSSZEGRZÉS

Az esettanulmány sikere azonban kérdéses. Mennyire beszélhetünk a helyi vidéki identitás újraértelmezéséről és ennek a kultúrának a vidéki közösségek és lakosok közötti szolidaritás kiépülésében való hozzájárulásáról? Továbbá, mindez a roma és nem roma lakosság között is kérdéses, ha megnézzük Hodász esetét, ahol a helyi roma örökséget a cigánytelep közepén őrzik meg, egy hivatalosan kijelölt szegregált területen. Mi a valódi hatása a közösség bevonásának az örökségi gyakorlatba, amikor a közösség maga a rendkívül hátrányos helyzetű lakhatási és szociális körülmények között él? És milyen mértékben várhatjuk a helyi közösségtől, hogy az örökségét megőrizze és képviselje, ha a többségi társadalom - beleértve a helyi hatóságokat is – inkább közömbös, mint az ügyet támogató magatartást tanúsít?

Az elmúlt évtizedekben számos európai uniós finanszírozású program indult, amelyekben a kulturális örökség, a társadalmi részvétel és az örökség megosztása a legfontosabb közös stratégiává vált. Ilyen például az Európa Tanács kulturális útvonala, amely 1987 óta létezik, és hozzájárul az élő európai örökség láthatóságának növeléséhez. A kulturális örökségi diskurzusok harmadik rezsimjében a közösségek önállóan fogalmazzák meg saját örökségüket.³³ Ez a folyamat tükrözi az egyének szerepének és viselkedésének a kulturális fogyasztókról a kulturális termelőkre való áttérő jelölését. A hagyományos örökség intézmények domináns szerepét megkérdőjelezték, mivel nem tudták kielégíteni a lakosság igényeit és érdekeit. Ebben a narratívában, a participatív örökséget meg lehet úgy is határozni, mint az egyének a meglévő hagyományos intézményeken kívüli kulturális tevékenységekben való részvétele, nem feltétlenül kölcsönhatásban azokkal.³⁴ Azonban Hodász esete azt is megmutatta, hogy bizonyos intézményesítésülésnek végbe kell mennie annak érdekében, hogy gazdaságilag fenttarthatóvá váljanak a kezdeményezések, összegyűjthessék a projektek megvalósításához szükséges forrásokat, így eszköztárat nyújtsanak a tevékenységek megvalósulásához. Tekintetbe véve ezeket a korábban ismertetett kezdeményezéseket és tevékenységeket, gondolhatjuk-e, hogy Hodász a reziliens kulturális örökség egy jó gyakorlata? Mennyire beszélhetünk egyáltalán reziliens közösségekről? Empirikusan hogyan értékelhető az a jelenség, amely úgy tűnik, hogy megkülönbözteti ezt a falut hasonló társadalmi összetételű társaitól ugyanabban a régióban? A kérdések megválaszolásához, az elmélet és a gyakorlat közötti feszültség feloldásához néhány elemzési szempontot kell meghatároznunk.

³³ Sonkoly-Vahtikari 2018: 14.

³⁴ Roued.-Cunliffe-Copeland 2017: XV

A lakosok mobilizálásával és elkötelezettségük növelésének kísérleteivel, Hodász rendkívül különleges helyzetet alakított ki, ebben a rendkívül marginalizált régióban és közösségben. Rezműves Melinda missziója pontosan ezt célozza meg: társadalmi kohézió az örökségi gyakorlatok bizonyos formáinak előmozdításával valósul meg. A reziliencia hasznos modellnek tűnik ahhoz, hogy megértsük ezt a dinamikus megközelítést egy kortárs és történeti perspektívában. A közösségi fejlesztési kezdeményezések hosszú távú létezése jól példázza az ágencia szerepét a változások kezelésében. Az alulról építkező vallási, oktatási és kulturális „küldetések” (roma görögkatolikus kápolna, „madzag-óvoda, Roma Tájház) alapvetően különböztetik meg más, hasonló társadalmi-gazdasági kilátásokkal rendelkező falvaktól, városoktól. A kezdeményezések alacsony száma, többek között, a Nyírség tájegységgel kapcsolatos negatív konnotációknak, természeti és kulturális alulértékeltségének köszönhető.

A meglévő kevés példa leginkább felülről lefelé mutató narratívák megjelenését jelenti. Ebből következően, a rezilienciára komparatív rendszerleíró fogalomként is tekinthetünk, amely a rendszerek közötti egyenlőtlenségek feltárására alkalmas. Ez jól szemlélteti a fogalom kettős természetét: mind képességként, mind folyamatként értelmezhető.³⁵ A reziliencia folyamatként való értelmezése lehetővé teszi az örökség tulajdonlásában történő demokratizálódási folyamat megragadását, annak társadalmi kohézióra gyakorolt hatásával együtt. Ezért a tevékenységek hatásainak mérése nehézségekbe ütközik, hiszen olyan eredményei is lehetnek, melyeket kvantitatív társadalmi-gazdasági indikátorokkal nem lehet kimutatni. A tájház egyik fő hatása a közösségi kapcsolódási viszonyok és a társadalmi kötelek megerősítése, amely minden bizonnyal további kutatásokat igényel. Továbbá programjait és rövid távú projektjeit, sikeres kezdeményezéseknek lehet tekinteni, a részvételi gyakorlatok beépülnek az örökség napirendjébe. Figyelembe kell azonban venni, hogy a hosszú távú fenntarthatóság még mindig kérdéses, amikor egy ilyen kis intézmény küzd, hogy az egyik projektről a másikra túléljen, és elszenved a hivatalos elismerés hiányát.

³⁵ Fejerdy-Z Karvalics 2015: 115.

8. BIBLIOGRÁFIA

Ashworth, G. J. - Graham, B. - Tunbridge, J. E. (2007): *Pluralising Pasts Heritage, Identity and Place in Multicultural Societies*. Pluto Press, London, Ann Arbor, MI.

Beel, D. E. - Wallace, C. D. - Webster, G. - Nguyen, H. - Tait, E. - Macleod, M. - Mellish, C. (2015) Cultural resilience: The production of rural community heritage, digital archives and the role of volunteers. *Journal of Rural Studies*, 54, 459-468.

Bessière, J. (1998) Local Development and Heritage: Traditional Food and Cuisine as Tourist Attractions in Rural Areas. European Society for Rural Sociology. *Sociologica Ruralis*, 38, 1, 21-34.

Binder, M. (2010) "Elképzelt kultúra". A roma/cigány kultúra egy lehetséges értelmezése és félreértelmezései, *Eszmélet*, 86, 172-135

Binder M. (2017): Roma etnikai mobilizáció Kelet-Európában, *Le Monde Diplomatique*, 2016. szeptember, (letöltve: 2017. március 9.)

Brennan, M. A. et al (2009): Bringing Together Local Culture and Rural Development: Findings from Ireland, Pennsylvania and Alaska. European Society for Rural Sociology. *Sociologia Ruralis*, 49, 97-112.

Connell, J. - Gibson, C. (2004): World music: deterritorializing place and identity. *Progress in Human Geography*, 28, 342-361.

Cserti Csapó T. (2014a): A roma/cigány kultúra muzeális, tárgyi gyűjteményei Magyarországon. *Romológia*, 13, 8-42.

Cserti Csapó T. (2014b): A roma, cigány népcsoportok történelmi és kulturális emlékeit gyűjtő múzeumok Nyugat- és Közép-Európában. *Romológia*, 13, 149-165.

Daróczi Á. (2011): Roma képzőművészek Európában. In Daróczi Á. (szerk): *Cigányság-Identitás-Kultúra-Történelem (Egy konferencia margójára)*. Magyar Művelődési Intézet és Képzőművészeti Lektorátus.

Fejérdy T. – Z. Karvalics L. (2015) Kis- és közepes városok kulturális reziliencia-súlypontjai. *Replika*, 94, 113-127.

Flinn, A. (2012) Archives and their communities: Collecting histories, challenging heritage, Dawson, G. (ed.) *Memory, Narrative and Histories: Critical Debates, New Trajectories, Working Papers on Memory, Narrative and Histories, no. 1*. Brighton: University of Brighton, 19-35.

Folke, C. – Carpenter, S.R. – Walker, B. – Scheffer, M. – Chapin, T. – Rockström, J. (2010) Resilience Thinking: Integrating Resilience, Adaptability and Transformability. *Ecology and Society*, 15. URL: <http://www.ecologyandsociety.org/vol15/iss4/art20/> [Letöltve: 2018.09.05.]

Forrai, E. (2012) *Mátészalka kistérség, Szabolcs-Szatmár-Bereg megye, Észak-Alföldi régió. Kistérségi helyzetelemzés*. URL: http://gyerekesely.tk.mta.hu/uploads/files/Kistersegitukor_Mateszalka_gyek-template.pdf [Letöltve: 2018.09.05.]

György E. (2017): A kisebbségi kulturális örökség létrehozásának kísérlete. A Rom Som cigányklub története (1972-1980) in Ignác Ádám (szerk): *Populáris zene és államhatalom. Rózsavölgyi és Társa - MTA BTK*.

Hall, S. (1989) New Ethnicities. In Kobena Mercer (ed). *Black Film British Cinema, ICA Documents 7*. London: Institute of Contemporary Arts.

Hall, S. (1997): The Local and the Global: Globalization and Ethnicity, in Anthony D. King (ed): Culture, Globalization, and the World-System: Contemporary Conditions for the Representation of Identity.

Harrison, R. (2010) Multicultural and minority heritage. In Benton, T, (ed.) *Understanding heritage and memory*. Manchester: Manchester Univ Press, 164-201.

Harvey, D. C. (2008) The History of Heritage. In Graham, B. - Howard, P. (eds.) *The Ashgate Research Companion to Heritage and Identity*. Aldershot: Ashgate, 19-36.

Junghaus, T. (2007) The First Roma Pavilion in Junghaus, T. - Székely, K. (ed.) *Paradise Lost. The First Roma Pavilion, La Biennale di Venezia*.

Junghaus T. (2016): Nekrológ - Roma Parlament 1991-2016. *Tranzitblog*, 2016-11-18, (letöltés: 2017. március 6.)

Lang, Thilo (2011) Urban Resilience and New Institutional Theory - A Happy Couple for Urban and Regional Studies? In Bernhard Müller (ed.) *German annual of spatial research and policy 2010*. Berlin: Springer, 15-24.

Lazzaretti, L. (2012) The resurgence of the “societal function of cultural heritage”. An introduction. *City, Culture and Society*, 3, 4, 229-233.

Littler, J. (2004): White past, multicultural present: heritage and national stories In H. Brocklehurst - R. Phillips (eds.) *History, Identity and the Question of Britain*.

Littler, J. (2008) Heritage and ‘Race’ In Graham, B. - Howard, P. (eds.) *The Ashgate Research Companion to Heritage and Identity*. Aldershot: Ashgate, 89-103.

ELTE EFOP-5.2.5-18-2018-00008 sz. Társadalmi innovációk – Új módszerek kidolgozása
„Élethosszig tartó tanulás a Neumann-galaxisban hátrányos helyzetből is” c. projekt

McGarry, A. (2014) Roma as a political identity: Exploring representations of Roma in Europe, *Ethnicities*, 14, 6, 756-774.

Sonkoly G. (2016): Bolyhos tájaink, ELTE Eötvös Kiadó.

Sonkoly, G. (2017): *Historical Urban Landscape*. Cham: Palgrave Macmillan.

Sonkoly, G. – Vahtikari, T. (2018) *Innovation in Cultural Heritage Research. For an integrated European Research Policy*. European Commission, Directorate-General for Research and Innovation.

Smith, L. (2006) *Uses of Heritage*. Oxford: Routledge.

Szalai J. (2000): Az elismerés politikája és a “cigánykérdés”. In Horváth Á., Landau E., Szalai J. (szerk.): *Cigánynak születni*. Új Mandátum, Budapest.

Vrdoljak, A. F. (2005): *Minorities, Cultural Rights and the Protection of Intangible Cultural Heritage*. ESIL (European Society for International Law) Research Forum on International Law Contemporary Issues.

Walker, B. - Anderies, J. M. - Kinzig, A. P. - Ryan, P. (2006) Exploring resilience in social-ecological systems through comparative studies and theory development: introduction to the special issue. *Ecology and Society* 11, 1, 12.

URL: <http://www.ecologyandsociety.org/vol11/iss1/art12/>

Walker, B. – Salt, D. (2006): *Resilience thinking: sustaining ecosystems and people in a changing world*. Washington: Island Press.

ELTE EFOP-5.2.5-18-2018-00008 sz. Társadalmi innovációk – Új módszerek kidolgozása
„Élethosszig tartó tanulás a Neumann-galaxisban hátrányos helyzetből is” c. projekt

Westley, F. – Carpenter, S. R. – Brock, W. A. – Holling, C. S. – Gunderson, L. H. (2002): Why systems of people and nature are not just social and ecological systems. In Holling, C. S. – Gunderson, L. H. (eds.) *Panarchy. Understanding Transformations in Human and Natural Systems*. Island Press, London, 103-119.

Yorke, R. - Walker B. - Holling, C. S. - Gunderson, L. H. - Falke, C. - Carpenter, S. R. - Brock, W. A. (2002): Toward an integrative synthesis. In Holling, C. S. – Gunderson, L. H. (eds.) *Panarchy. Understanding Transformations in Human and Natural Systems*. Island Press, London.

9. FÜGGELÉK

9.1. Program

EFOP-5.2.5-18-2018-00008
Társadalmi innovációk – Új módszerek kidolgozása

**Hátrányos helyzetű kistérségek közösségépítése,
társadalmi integrációja kulturális programok, helyi
örökség megőrzése és újra-használata során**

2018. október 9. 12.00-17.00
Hodászi Roma Tájház
4334 Hodász, Ady Endre u. 26.

Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Atelier Tanszékének munkatársai a workshopot a hátrányos helyzetű kistérségek kulturális örökségének és közösségépítési lehetőségeinek megvizsgálására szervezték. A workshop célja tehát, hogy a meghívott résztvevőkkel közösen feltérképezzük, milyen különböző participációs eszközök és módszerek segítségével lehet a magyarországi roma kulturális örökséget megőrizni és újraértelmezni, hasznosítani a felnövekvő generációk számára. Továbbá, hogy milyen speciális igények merülnek fel a hátrányos, marginalizált kistérségek helyi közösségének fejlesztése során és ezekre az igényekre milyen válaszokat tud adni a helyi örökség megőrzése. A workshop során bemutatásra kerülő jó gyakorlatok, már működő példák arra is lehetőséget adnak, hogy kiderüljön, mik lehetnek a gyakorlatban az előnyei és felmerülő nehézségei a hozzáférhető és demokratizált kulturális örökség létrehozásának.

A workshop házigazdája a 2001-ben létrehozott Hodászi Roma Tájház, ami hazánk első ilyen jellegű intézménye. A hátrányos helyzetű kistérségben működő tájház nemcsak a roma hagyományok és örökség megőrzésében vállal kiemelkedő szerepet, hanem a helyi közösségépítésben és a környékbeli gyerekeknek, fiataloknak nyújtott, széleskörű kulturális, művészeti és egyéb, fejlesztő foglalkozások biztosításában is. A workshopon részt vevő magyarországi roma kulturális szervezetek, civil és állami intézmények képviselői a térség gazdasági, turisztikai szereplőivel, valamint a helyi önkormányzat képviselőivel kiegészülve arra is próbálnak választ találni, hogy hogyan lehet hosszú távon gazdaságilag fenntarthatóvá tenni azokat a vállalkozásokat, amik a jobbra láthatatlan roma örökséget őrzik meg.

Házigazda: Rézműves Melinda, a Hodászi Roma Tájház vezetője

Szervezők: György Eszter és Oláh Gábor, ELTE Atelier Európai Társadalomtudományok és Historiográfia Tanszék

A workshop résztvevői:

Molnár István Gábor, Újpesti Cigány Nemzetiségi Önkormányzat és az Eötvös Társaság

Váradai Éva, Újpesti Cigány Nemzetiségi Önkormányzat és az Eötvös Társaság

Hajdú Fanny, Pro Progressione

Váradai Balázs, építész

Juhász Balázs, építész

Szerencsés Rita, MOME Cloudfactory

Oszkó-Jakab Natália, Művészetek Völgye

Jakab Natália, Gandhi Gimnázium

Orbán Nikolett, Hodászi Roma Tájház

Tisza Sándor, Fahídi Hagományörző Tanya és Játzópark

Program:

12.00-13.00: Bemutatkozás és a Hodászi Roma Tájház és Közösségi Ház megtekintése

13.00-14.00: ebéd a Közösségi Házban

14.00-16.30: A résztvevők bemutatkozása és a jelenlévő különböző jó gyakorlatok ismertetése.

Kerekasztal-beszélgetés a hátrányos helyzetű kistérségek közösségépítési lehetőségeiről, valamint a helyi örökség fenntarthatóságának kérdéseiről.

SZÉCHENYI 2020

MAGYARORSZÁG
KORMÁNYA

Európai Unió
Európai Szociális
Alap

BEFEKTETÉS A JÖVŐBE

SZÉCHENYI 2020

MAGYARORSZÁG
KORMÁNYA

Európai Unió
Európai Strukturális
és Regionális Alapok

BEFEKTETÉS A JÖVŐBE

9.2. Jelenléti ív

EFOP-5.2.5-18-2018-00008

Társadalmi innovációk – Új módszerek kidolgozása

Jelenléti ív

Hodász, 2018. október 9.

Aláírással igazolom, hogy a mai napon a
**Hátrányos helyzetű kistérségek közösségépítése, társadalmi integrációja kulturális
 programok, helyi örökség megőrzése és újra-használata során**

einevezésű rendezvényén jelen voltam, programján részt vettem.

Sorsz.	Név (nyomatott betűvel, olvashatóan kérjük kitölteni!)	Szervezet	Beosztás	E-mail cím	Aláírás
1.	Jakab Katalin	Gaudi Gimnázium	pedagógus igazg.	jakabkati@ gaudiqiparad	
2.	Hajdi Tamara	Pro Progressum	projektmenedzser	hajdi.fony@ proadit.com	
3.	Szerencsés Rita	NOTE Székely	operatív csatló	Szerencsés rita@note.hu	
4.	Juhász Balázs	Magánmunka	emlék	j.balazs@maganmunka.com	
5.	Városi Balázs	Magánmunka	épitész	varosibalazs@ gmail.com	
6.	Hovvák Rózsavölgyi	ESTERŐS Társ.	csatló	Hovvák Rózsavölgyi Gondolat@stabil.com	
7.	VÁRADI ÉVA	ecetec-józsef egyetem-magyar nyelv	tag	varadi.eva@ gmail.com	
8.	CRZBU URKOTTERA	MODERN KÖZVETLEN KÖZVETLEN	SAKNAI KOORDINÁTOR	crzbu@ urkotter.com	
9.	Rézsiócs Melinda	Közművelődési központ	elnök	melinda. rezsioces@gmail.com	
10.	Tina Sándor	Fakó Társ.	vezető tanácsadó	tina.sandor@ gmail.com	

Kelt: Hodász, 2018. október 9.

HOZZÁJÁRULÓ NYILATKOZAT kép és hangfelvétel készítéséhez és felhasználásához a 2013. évi V. törvény 2:48. §-a alapján
 A fenti jogszabályi megjelölés alapján önkéntesen, befolyásmentesen és határozottan hozzájárulok ahhoz, hogy rólam képmás (fotó vagy videó) és/vagy hangfelvétel készüljön a fent megjelölt rendezvényen, valamint adataimat a statisztikai mutatókhoz felhasználják.

SZÉCHENYI 2020

Európai Unió
Európai Strukturális
és Befektetési Alapok

BEFEKTETÉS A JÖVŐBE

SZÉCHENYI 2020

Európai Unió
Európai Strukturális
és Befektetési Alapok

BEFEKTETÉS A JÖVŐBE

EFOP-5.2.5-18-2018-00008

Társadalmi innovációk – Új módszerek kidolgozása

Jelenléti ív

Hodász, 2018. október 9.

Aláírással igazolom, hogy a mai napon a
**Hátrányos helyzetű kistérségek közösségépítése, társadalmi integrációja kulturális
 programok, helyi örökség megőrzése és újra-használata során**

elnevezésű rendezvényén jelen voltam, programján részt vettem.

Sorsz.	Név (nyomatott betűvel, olvashatóan kérjük kitölteni)	Szervezet	Beosztás	E-mail cím	Aláírás
1.	OSZKÓ JAKAB NATALIA	MŰVÉSZETEK ÉS VIDÉKFEJLESZTÉS ALAPITVÁNYA	KULTURÁLIS ÉRTÉK FELTÁRÁS FELTÁRÁS	jakab.natalia@muveszetek.hu	
2.	MEZAVIK PÉTER TAMÁS	ELTE BTK	PhD PROGRAM	meztavik.peter@gmail.com	
3.	GÖRGY ENIK	ELTE BTK	adjunktus	gorgy.enik@gmail.com	
4.	OLAH GÁBOR	ELTE BTK	tudományos regédolmány	gabor.olah@yahoo.es	
5.					
6.					
7.					
8.					
9.					
10.					

Kelt: Hodász, 2018. október 9.

HOZZÁJÁRULÓ NYILATKOZAT kép és hangfelvétel készítéséhez és felhasználásához a 2013. évi V. törvény 2:48. §-a alapján
 A fenti jogszabályi megjelölés alapján önkéntesen, befolyásmentesen és határozottan hozzájárulok ahhoz, hogy rólam képmás (fotó vagy video) és/vagy hangfelvétel készüljön a fent megjelölt rendezvényen, valamint adataimat a statisztikai mutatókhoz felhasználják.

ELTE EFOP-5.2.5-18-2018-00008 sz. Társadalmi innovációk – Új módszerek kidolgozása
„Élethosszig tartó tanulás a Neumann-galaxisban hátrányos helyzetből is” c. projekt